

VÁNOČNÍ A ŠTĚDROVEČERNÍ ZVYKY

Máme je spojeny s Vánoci a Štědrým dnem stejně jako smaženého kapra, koledy a vánoční pohádku v televizi. Vánoční zvyky a tradice, které se dodržovaly v dřívějších dobách a často ještě dodržují, vycházely mnohdy až z pohanských rituálů. Například nohy stolu se obtáčely řetězem, aby se rodina i v příštím roce udržela pohromadě a místo ubrusu se pokládala plachta k setí obilí, aby byla zajištěna úroda i na další rok. Tyto tradice v současné době nedodržuje (a to celkem pochopitelně) už téměř nikdo. Ale křesťanská tradice se projevuje zejména v pokrmech. Těch bývalo **sedm**, stejně jako sedm milosrdenství, bolestí a radostí Panny Marie.

Dnes stále více hospodyněk raději cukroví koupí v obchodě, než aby je samy upekly, živé stromečky leckde nahradily umělé a síla vánočních tradic pomalu slábne.

Připomeňme si tedy zapomenuté i známé vánoční zvyky a seznámme se i s těmi novodobými.

Znamé zvyky, některé dnes již trochu pozměněné:

U stolu by měl sedět **sudý počet lidí**. Lichý počet přináší smůlu.

Talíř navíc se na stůl o Štědrém dni dává pro nečekaného hosta. Neodmítneme pohoštění žádné náhodné návštěvě, pocestnému, tulákovi nebo žebrákovi, zavítá-li k našemu prahu. Zároveň tím vyjadřujeme, že příbuzní, kteří navždy odešli, mají stále místo mezi námi.

Než usedneme k večeři, připravíme si vše potřebné, **abychom nemuseli vstávat od stolu**. Lidé věřili, že by se rodina o dalších Vánocích nesešla celá. Zatímco v minulosti nesměla vstát hospodyně od stolu, dnes může obsluhovat ostatní právě pouze ten, který jídlo připravuje. Pokud vstane někdo jiný, říká se, že příští rok u Štědrovečerní večeře nebude.

Přímo typický a **charakteristický štědrovečerní pokrm je ryba**. A nemusí to být jen klasický kapr. Ryba totiž charakterizuje Ježíše Krista, v Řečtině jeho jméno zní jako Iesús Christos Theú Hyios Sótér (Ježíš Kristus, Boží syn, Spasitel). A první písmena tohoto označení dávají dohromady slovo **Ichtyś**, což je řecky ryba.

Vánoční stromeček – bez něj si neumíme Vánoce představit. [\(Vše o historii vánočního stromečku naleznete samostatně v dalším dokumentu.\)](#)

Jmelí nosí štěstí tomu, kdo pod ním projde a tomu, kdo je jím obdarován. Kdo si jej koupí sám pro sebe, tomu štěstí nepřinese.

Mezi pomalu mizící vánoční zvyk patří **lití olova** – dnes je tento materiál bohužel těžko sehnatelný. Olovo se roztaví na lžici nad ohněm a opatrně, ale naráz se lije do nádoby se studenou vodou. Vznikne odlitek podivného tvaru, ze kterého se přítomní snaží zjistit nějakou **sudbu do budoucnosti**.

Mnohem raději **lidé pouští lodičky ze skořápek ořechů**. Lodičky se vytvoří z rozlousknutých slupek vlašských oříšků, do kterých se připevní male svíčky. Zapálí se a vloží do velkého lavoru s vodou a nechají plout po hladině. Každý z členů rodiny si udělá svou lodičku a také si ji hlídá.

Co všechno mohou lodičky prozradit?

Zůstane-li u břehu, příští rok vše zůstane při starém.

Pokud se potopí, jakákoliv snaha o zlepšení situace bude marná.

Dotýká-li se lodička jiné lodičky, znamená to lásku a přátelství.

Utvoří-li kruh s ostatními lodičkami, symbolizuje to dobré rodinné vztahy, přátelství, toleranci a vzájemnou úctu.

Ocitne-li se lodička osamoceně uprostřed ostatních, její majitel je zranitelný a bude potřebovat pomoc.

Ocitne-li se mimo kruh, v nadcházejícím roce se její majitel odstěhuje.

Točí-li se v kruhu, majitel lodičky neví, co od života chce a proto bude dále bloudit.

Zhasnutá svíčka symbolizuje neupřímnost, zradu nebo nemoc.

Dopluje-li svíčka sama k druhému břehu, získáte, po čem toužíte.

Rozkrajování jablka – po skončení štědrovečerní večeře hlava rodiny překrojí jablko napříč. Obě poloviny pak ukáží, jak to bude s rodinou příští rok. Pokud jádra v jádřinci tvoří **hezkou hvězdičku**, všichni se příští rok sejdou ve zdraví. Mají-li ovšem jádra **tvář kříže**, někdo těžce onemocní nebo zemře. Někde si každý rozkrojí své jablíčko sám
Jablka byla dobrým završením bohaté večeře, neboť podporují trávení a pomáhají při přejedení se.

Šupiny - pod talíře se štědrovečerní večeří se dává několik kapřích šupin, které mají přinést všem po celý rok dostatek peněz

Házení střevícem – kdo by neznal házení střevícem. Svobodné dívky házejí přes hlavu svůj střevíc. Obrátí-li se špička na střevíci na zemi patou ke dveřím, zůstane doma a nevdá se, pokud ale špička směřuje do dveří, odstěhuje se nebo vdá.

K Vánocům patří také **vánočka**. Na Štědrý den byste měli snídat vánočku s mlékem nebo kakaem.

Na Štědrý den nic nekupujeme, nepůjčujeme ani neprodáváme. Přineslo by nám to neštěstí.

Čáry s medem – starý slovanský zvyk – **natření medu na tvář** zabezpečí lásku všech po příští rok. Med symbolizuje spojení rodiny.

Ořechy - hlava rodiny po štědrovečerní večeři rozlouskla v dlani ořech. Byl-li hezký a celistvý, pak i rodina bude žít další rok v pokoji a štěstí. Když se natrefilo na špatný ořech, znamenalo to nemoc a smrt v rodině.

Ráno na Štědrý den se má celá rodina **umýt v potoce** nebo u studně, aby byli všichni celý následující rok zdraví a silní.

Preventivní účinek má **běhání ve sněhu naboso** – chodidly do těla pronikne imunita proti všem nemocem.

Bosou nohou **šlápnout** těsně před večeří **na sekeru** ležící na zemi – pak nebude mít šanci revma a bolesti kloubů a nohou.

Půst - na Štědrý den se zachovává až do večera přísný půst. Dětem, které se nemohou dočkat, se slibuje, že vydrží-li nejíst, uvidí zlaté prasátko. Ke společné večeři se zasedá, když vyjde první hvězda. A to je konec půstu. Zde se však nejedná o klasický půst, ale o opravdové hladovění. Půst jako takový je období, kdy se mohou požívat jen postní jídla, na Štědrý den se nesmí jíst vůbec nic.

Jde o velmi starou tradici obestřenou dodnes tajemstvím. Půst brali lidé velmi vážně. Děti “hlídalo” zlaté prasátko a nepřiliš laskavé vánoční bytosti, např. svatý Šprech, jež by nezbedníkovi provrtal břicho, aby se přesvědčil, že je prázdné, a také Lucky.

Prase bylo uctíváno už v předkřesťanské době a to jako symbol slunce o zimním slunovratu- zlatý sluneční kotouč se ujímá vlády.

Je známo, že již v dávných dobách rodiče pouštěli zrcátkem dětem zlatá prasátka na zed' za odměnu, že vydržely půst. Jiné zlaté prasátko není možné nikde v žádných pramenech najít. Současným hitem je čokoládové prasátko ve zlatém obalu.

Koledy a vánoční obchůzky masek - neodmyslitelnou součástí Vánoc jsou koledy. O jejich vzniku bylo natočeno několik filmů a pohádek.

Koledy jsou lidové písně, původně skládané lidem k obřadům zimního slunovratu. Později díky církvi se skládaly koledy jako písně opěvující Ježíše, pastýře, pouť tří králů, koledníky, ale jsou to i přání hospodářům s žádostí o kolední výslužku. Základem koled je radostná **novina narození Spasitele**. Koledy mají často archaické nápěvy a rytmy. Jsou laděny komorně nebo jako lidové písně, ale i chrámové zpívané balady.

Vánoční občůzky masek - původně v tyto dny chodily krajem masky různých zvířat a tajemných bytostí, ale to je opravdu dávno, poslední chodily naším krajem v 19. Století. Byly to **Perchty** nebo **Brůny** jako strašidla dětí, aby se bály porušit štědrovečerní půst. Jinde hodné děti dostávaly ještě dárky od bab se jmény **Štědrá**, **Klovcová** nebo **Štuchavá**. Jiné baby zvané **Ometačky** chodily v předvečer Nového roku, popřály štěstí v novém roce a poprosily o almužnu – chodily v černých šatech s bílým šátkem na hlavě. Lidé věřili, že přinášejí štěstí.

Podle zpráv z předhusitské Prahy chodil po koledě skoro každý obyvatel města, včetně kněžích. Donedávna se zachovávala koleda kominíků či popelářů. Známa je občůzka slovenských dráteníků, jež při ní prodávali miniatury betlémů z drátu. Také se tímto způsobem řešila část platu zaměstnancům – dostávali od zaměstnavatelů část celoroční odměny jako koledu, především šlo o pastýře a chasu. V českých zemích se koleduje od dob husitů. Dá se říci, že jedna část koled vznikla především jako popěvky doprovázející koledování, kdy se hospodářům přálo štěstí a zdraví. Další část koled – ta spíše církevní vznikala až v 15. století, kdy s sebou koledníci nosily jesličky a zpívali o Ježíškovi, stejně jako na Tři krále chodili s betlémskou hvězdou.

Později se koleda přeměnila na občůzky dětí, hlavně z chudých rodin – nebyly nikde odmítány, protože o Vánocích je odpradávná zvykem obdarovat každého prosebníka. **Právě tyto občůzky jsou původem vzniku koled – písní, které máme rádi dodnes. Původně toto slovo ale označovalo občůzku s písněmi a říkankami.**

Cukroví - původ cukroví sahá pravděpodobně až do dob pohanství, kdy se připravovalo obřadní pečivo o zimním slunovratu. **Původními tvary jsou měsíčky a kolečka s medem** – připomínaly bohyni Měsíc (Luna) a boha Slunce.

Dnes se peče mnoho druhů cukroví a hospodyňky se předhánějí v jejich počtech i zdobení – to se ale s původní symbolikou neslučuje. **Podle tradice nesmí chybět betlémské hvězdičky, milostě, minoritský perník nebo biskupský chlebiček a i dnes tradiční vánočky a záviny.** V dnešní době se u nás usídluje i německé pečivo nahrazující naši vánočku – cukrová štola.

Vánoční čaj - jako vánoční čaj se vařil vývar z mladých borovicových ratolestí. Byl to velký zdroj vitamínu C.

Purpura je směs voňavých bylin, např. levandule, skořice a hřebíčku a drtě voňavých dřevin, které se teplem rozvoní. Podobné vůně pocházejí z dob Keltů, kteří jako první vůně pálili na ohni voňavé jehličí.

František je, stejně jako purpura, velmi oblíbený. Je to kužel z rozemletého hnědého uhlí s přidanou vůní kadidla. **Purpura a František** - tyto dva hlavní voňavé atributy jsou dnes obohaceny o různé vonné oleje a vonné tyčinky.

Hvězda vánoční - jde o pryšec nádherný (euphorbia pulcherrima) – tradiční ozdobnou květinu pocházející z Mexika. Původně byla bílá. Byla to zamilovaná květina královny Aztéků, ale její srdce puklé ze zmařené lásky obarvilo květinu na rudou barvu, kterou má dodnes.

Svíčky - jsou symbolem hvězdy zvěstující narození Ježíše. **Červená svíce** znamená životní sílu, **žlutá** očekávání a **bílá** je sváteční. Už pohanské národy zapalovaly ohně na oslavu zimního slunovratu.

Půlnoční mše vánoční - v Čechách se nejslavnější vánoční mše – také **mše půlnoční**, konaná o půlnoci 24. prosince, slaví v katedrále svatého Víta na Pražském hradě. Podle jedné staré pražské legendy se tu v kapli svatého Václava účastní mše sám český kníže svatý Václav a doprovází jej svatý Vojtěch.

Novodobé vánoční zvyky:

V dnešní době opravdu málo lidí každoročně pouští lodičky nebo lije olovo, místo toho vznikají nové tradice nebo se původní zvyky pozměňují.

Tak například **pod talíř se na Štědrý den dávají peníze**, aby se nás držely celý rok. Stejný účinek má mít šupina kapra, kterou vkládáme do peněženky.

Na Štědrý den se zapalují svíčky za ty, kteří již mezi námi nejsou.

Do Vánočky se zapéká zrno čočky. Kdo ji najde, brzy zbohatne. Čočka se pro přivolání bohatství užívala i v minulosti.

Kapří řízek se musí sníst celý. V posledním soustu je údajně největší síla.

Zapomenuté vánoční zvyky:

Spousta vánočních zvyků byla zapomenuta.

Věděli jste například, že podle tradice by na stole mělo být **devět druhů pokrmů**? Že se kdysi na Štědrý den nejdříve musela sníst **lžíce hrachu**, aby byla hojná úroda a **dlouhé nudle v polévce** zase symbolizovaly vymodlené dlouhé klasy žita? **Zbytky štědrovečerní večeře** se zakopaly do země, aby byla úrodná. Věřilo se také, že sníte-li na Štědrý den o večeři **kousek okoralého chleba**, bude se vás držet štěstí.

Zákaz mletí obilí, vylévání vody na dvůr, vynášení popela či rychlého vstávání od stolu, předení navíjení, tkaní, šití atd. – to byly pověrečné zákazy vysvětlované ohledy k duším. Zákaz hlasitého hovoru, smíchu – rušil by se **klid mrtvých**.

Dívka, která se chtěla vdát, musela na Štědrý den **posbírat devět patek od vánoček** a přání bylo předem splněno. Zdá se, že devítka měla na Vánoce opravdu magický význam.

Málokdo také ví, že se na Štědrý den **nesmí šít, plést ani prát**, vše přináší smůlu. **Nesmíte psát ani dopis** své drahé polovičce – mohlo by to přinést rozchod.

Naopak **štěstí přináší chléb upečený v den prvního svátku vánočního**.

Vánoční zvyky v jiných zemích:

Švestkový mužíček

Je asi 25cm vysoký, ruce a nohy má ze sušených švestek, tělo ze sušených fíků a kaštiny se používají na jejich hlavu. Tento zvyk je z Německa.

Hvězdicové lucerny

Jsou to lucerny vyrobené z bambusového rámu, mají papírové strany a lemovány jsou krajkami a střapci, pocházejí z Filipín.

Srdcové košíčky

Ve Švédsku je zvykem plést srdcové košíčky. Jsou vyrobeny ze dvou různě barevných papírů a zavěšují se na vánoční stromečky.

Papírové řetězy

Tyto řetězy, jež my dobře známe – z oválek splených z papírových proužků – pocházejí ze Srí Lanky.

Vánoční prskavky

Ve Velké Británii tahají za vánoční prskavky. Když prskavka praskne, změří se, kdo má větší část a výherce obdrží papírový klobouk, hračku nebo psaný vtip.